

Ewa Łapa*

ZASKOCZENIE W ARCHITEKTURZE. WSPÓŁCZESNE PRZEBUDOWY, ROZBUDOWY I ADAPTACJE

ASTONISHMENT IN ARCHITECTURE. MODERN CONVERSIONS, EXTENSIONS AND ADAPTATIONS

W artykule zebrane zostały przykłady przebudów, rozbudów i adaptacji obiektów historycznych zaprojektowanych na zasadzie zaskoczenia i kontrastu. W analizowanych realizacjach rozważono różne możliwości stosowania zaskakujących rozwiązań w zależności od atrybutu architektury, którego dotyczyły. Celem pracy było ukazanie nurtu współczesnego projektowania w środowisku zabytkowym.

Słowa kluczowe: zabytki, przebudowy, rozbudowy, adaptacje

In my paper examples of conversions, extensions and adaptations of historical buildings were gathered. All the projects' ideas have been based on contrasting and astonishing architectural solutions. In the analysis different aspects of astonishment, depending on architecture's attributes were analyzed. The purpose of my paper was to show a modern approach for projecting in historical environment.

Keywords: monuments, conversions, extension, adaptations

Zaskoczyć, czyli „zastać, spotkać kogoś nieoczekiwanie” i „wprawić w zakłopotanie czymś niespodzianym” [1]. Innymi słowy znaleźć to, co do tej pory uznawało się za niemożliwe, lub w ogóle nie brało się pod uwagę możliwości zaistnienia danego zjawiska/formy/treści. Oto jednak... zdarzyło się, stajemy przed faktem dokonanym. Oniemienie, niepewność, zadziwienie. To co później nie ma już znaczenia (zachwyty/odrzućcie/machnięcie ręką). Liczy się zaskoczenie.

Celowym zaskoczeniem operowała sztuka XX w., a jego niekwestionowanym mistrzem był Salvador Dalí. Zaprojektowany przez niego dla siebie same-

go teatr-muzeum w Figueres stanowił najwyższe osiągnięcie sztuki iluzji i zaskoczenia. Głównymi narzędziami Dalego było malarstwo i rzeźbiarskie instalacje. Architektura, przejmując tę tendencję, musiała wypracować swój własny język, w którym zaskoczenie mogło się ujawnić [2].

Na potrzeby niniejszego artykułu spośród projektów operujących zaskoczeniem wybrane zostały realizacje, w których konieczne było odniesienie się do zastanego kontekstu. Przebudowy, rozbudowy i adaptacje obiektów historycznych (dawnych, nie zawsze formalnie uznanych za zabytki) wymagają

* Łapa Ewa, mgr inż. arch., Politechnika Krakowska, Wydział Architektury, studia doktoranckie.

1. Zamek w Moritzburg/Moritzburg Castle 2. Foquet Hôtel 3. Art Gallery of Ontario 4. Akron Art Museum 5. Caixa Forum Madrid 6. Didden Village 7. Alpine Ensemble 8. Selexyz Dominicanen Bookshop
 Źródło:/Source: *Build-On. Converted architecture and transformed buildings*, red. R. Klanten, L. Feireiss, Berlin 2009. Illustration: 1 – s./p. 27, 2 – s./p. 232, 3 – s./p. 91, 4 – s./p. 55, 5 – s./p. 94, 6 – s./p. 75, 8 – s./p. 154. Jodidio P., *100 great extensions and renovations*, Australia 2007. Ilustracja:/ Illustration: 7 – s./p. 39.

od architekta ustosunkowania się do zastanego architektonicznego tła. W ciągu ostatnich 200 lat wiele razy i na różne sposoby próbowano odpowiedzieć, jak należy to robić. Żadna z doktryn albo nie utrzymała się w toku dyskusji, albo nie przetrwała zderzenia z praktyką [3]. Jedyłą regułą stało się więc, by każdy przypadek traktować indywidualnie.

Przez długi czas dominującą tendencją w projektach realizowanych w otoczeniu architektury dawnej, było podkreślanie jej monumentalizmu, powagi, odnoszenie się do świadka upływającego czasu z szacunkiem. Przykłady realizacji początku XXI w. wydają się kłaść kres tej tendencji. Wyróżnienie z tłumy, inność, zaskoczenie wreszcie, to dzisiejszy sposób na podkreślenie wartości obiektu. Jest to przełamanie zasady kontynuacji, zabawa w reinterpretację architektonicznego kontekstu.

W tym miejscu konieczne jest określenie tego, co w architekturze może wywołać zaskoczenie widza lub jej użytkownika. Z pewnością to, co niespodziewane objawia się nowatorstwem rozwiązań – nowoczesnych i do tej pory nieznanymi, bądź tradycyjnych zastosowanych w nowy sposób. Stanowią one dla architektury zabytkowej kontrast, który dla zaskoczenia stanowi słowo-klucz. Rozwiązania realizujące ten schemat można wyszukać, systematyzując je według sposobów wyrazu architektury, jej atrybutów.

Podstawą w architekturze jest forma. Dopiero zespół form tworzy architektoniczną całość. Jeśli kompozycja zderza formy stare ze skrajnie nowoczesnymi, efekt z pewnością jest zaskakujący. Jako przykład takiego zabiegu posłużyć może rozbudowa **zamku w Moritzburgu (Nieto Sobiecano, 2008)**. Do zabytku dodano tu przestrzeń wystawową zadaszoną nieregularnie powyginanym dachem. Czystość linii, połysk szkła i stali podkreślają naruszone zębem czasu kamienne mury. To mocne zestawienie oddaje charakter obiektu będącego siedzibą muzeum ekspresjonistycznej sztuki niemieckiej.

Powiedzmy jednak, że opozycja dawne-nowoczesne była już wcześniej wielokrotnie, choć nie zawsze tak radykalnie, używana. Znacznie większym zaskoczeniem może być więc wykorzystanie w nowym obiekcie ornamentów historycznych. W **Foquet Hôtel (Edouard François, 2007)** zdecydowano się na zacytowanie form pochodzących z rozbudowywanego budynku. Przeniesiono je na niemalowane cementowe panele, którymi następnie obłożono fasadę nowej bryły. Moduł okładziny zrywa z logiką prowadzenia zdobień, tworząc z elewacji zagadkę. Podpowiedzią, że jest to architektura współczesna, oprócz koloru elewacji, są leżące prostokątne tafle szkła pełniące rolę okien.

Proporcja to cecha architektury bez nazwania której, sztuka ta nie mogłaby istnieć. Zwykle twórcy szukają między bryłami harmonii, dopasowania skali. Zerwanie z tą zasadą, radykalne przeskalowanie form, jeśli umiejętnie użyte, może przynieść niezwykle efekt. Przykładem na skuteczność takiego zabiegu jest **Art Gallery of Ontario (Gehry Partners, 2008)**. Ceglana, pochodząca z początku XIX w. rezydencję, rozbudowano o czterokrotnie większy prostopadłościan pokryty barwionym na niebiesko płytami tytanu i szkła. Nad klasyczną, zwieńczoną tympanonem fasadą zawieszona została dynamicznie zwijająca się klatka schodowa. Efekt, widoczny z wielu punktów miasta, zadziwia odwagą przyjętych rozwiązań.

Niemniejsze zaskoczenie wywołuje konstrukcja pozornie niemożliwa. Dodano taką do budynku **Akron Art Museum (Coop Himmelb(l)au, 2007)**. Powyżej murowanej, zdobionej wapiennym detalem hali, rozpięto dwa stalowe skrzydła, które dzięki wspornikowemu podparciu, wydają się unosić w powietrzu. Nadwieszenie nad obiektem historycznym zaskakuje i narusza przyzwyczajenie do tego, co w architekturze prawdopodobne.

Inaczej uczucie zdziwienia odbiorcy osiągnąć można nie poprzez modelowanie bryły, a za pomocą

kontrastu zastosowanych materiałów. W projekcie powiększenia **Caixa Forum Madrid (Herzog&De Meuron, 2008)** zdecydowano się na nałożenie na ceglany budynek dawnej elektrowni, nowej bryły. Obłożono ją panelami stali kortenowskiej. Ponieważ, w przeciwieństwie do murów, materiał ten można łatwo perforować, w górnych partiach obiektu zaplanowano ażurowe prześwity, nadające dobudowie lekkości. Różnorodność odcieni stali – wahająca się od rudociści po czerni, jej wyczuwalna chropowatość, kontrastują mocno z ceglaną elewacją zabytku. Wrażenie potęguje dodanie w dolnej partii budynku błyszczącego czarnego pasa wykonanego z laminałów. Kontrast pomiędzy materiałami to zabieg znany z historii [4], jednak rozmach i konsekwencja, z jakim zastosowano go w tym budynku są niezwykle.

Kategoria materiału w architekturze może zostać zawężona do samego tylko koloru. Specjalistami od monochromatycznych interwencji są architekci skupieni w **MVRDV**, autorzy **Didden Village (2007)**. Nadbudowa domu stanowi przeniesienie miasta do skali mikro. Domki, alejki i placzyk to faktycznie pomieszczenia mieszkalne połączone z wnętrzem apartamentu spiralnymi klatkami schodowymi. Jednak to, co najbardziej zaskakujące w tej realizacji, to pokrycie nowych elementów jednolitym, intensywnie niebieskim poliuretanem. Kolor odcina dobudowę od reszty miasta, które, bez względu na różnorodność form, zachowywało do tej pory kolorystyczną ciągłość [5].

Zdziwieniu ulegamy także, gdy po wejściu do wnętrza budynku, ma on zupełnie inny charakter niż zapowiadał to widok z zewnątrz. Dom **Alpine Ensemble (Devanthery & Lamunière, 2004)** pełnił dawniej rolę wysokogórskiej stodoły i schronienia. Drewniana konstrukcja została rozebrana, a wewnątrz wstawiono żelbetową strukturę ze wzmocnioną ścianą chroniącą budynek przed lawinami. Na betonową strukturę nałożono z powrotem wszystkie oryginalne elementy,

przywracając obiektowi dawny wygląd. Jest to więc z zewnątrz nadal stara, podszyta wiatrem alpejska stodoła, jednak kryje w sobie nowoczesne, wygodne i ciepłe mieszkalne wnętrze.

Niespodzianką może być nie tylko kontrast wykończenia zewnątrz i wnętrza obiektu, ale także jego funkcja. W **Selexyz Dominicanen Bookshop (Merx + Girod Architects, 2008)** trzynastowiecznym kościele dominikańskim, który w XXI w. nie miał już użytkowników, znalazła swoje miejsce księgarnia. Tam, gdzie spodziewamy się *sacrum*, znajdujemy więc komercję. Wielopiętrowa, wykonana ze stali struktura służąca ekspozycji książek, została wstawiona do wnętrza świątyni, bez naruszania jej elewacji. Dla zachowania odpowiedniej atmosfery zaplecze księgarni ukryto w piwnicach. Mimo to nałożenie na siebie dwóch tak różnych funkcji zadziwia i myli kogoś, sugerującego się zewnętrzną formą budynku.

Kontrast pomiędzy architekturą zastaną a dodawaną to w ostatnich latach wyraźny trend w działaniach polegających na przebudowach, rozbudowach i adaptacjach. Projektanci, operując zaskakującymi rozwiązaniami, starają się odróżnić od innych, pozostawić w pamięci widza niezatarte wrażenia. Zaskoczenie opierające się na zdziwieniu to stan charakterystyczny, jak mawiał Einstein, dla umysłów młodych. W miarę jak krzepną, wiele już widziały, trudniej je zaskoczyć. Pytanie czy my, jako odbiorcy, chcemy być ciągle i coraz bardziej zaskakiwani? Chyba tak, skoro szukając nowych, mocnych wrażeń, oklaskujemy oryginalne rozwiązania (*casus* Muzeum Guggenheima w Bilbao). Jest to kierunek, który rysuje się wyraźnie w całej kulturze XXI w., idąc w parze z jej skrajną indywidualizacją [6]. Gdzie jest granica – nie wiadomo. Wraz z rozwojem technologii coraz więcej staje się w architekturze możliwe, a ludzka wyobraźnia dostarcza coraz to nowych inspiracji.

Jeśli traktujemy zaskoczenie jako część współczesnej kultury, nie można mieć złudzeń, kiedyś

tendencja ta zostanie odwrócona. Nasuwa się tu skojarzenie z zadziwiającą i pełną iluzji sztuką baroku, która po okresie dominacji ustąpiła formom statecznym i klasycznym.

Zaskoczenie demonumentalizuje architekturę. Architektura, która za wszelką cenę chce zadziwić odbiorcę, podkreśla zabawę formą, zamiast budowania formy. Co to oznacza w kontekście zabytków

(monumentów)? Może jesteśmy zmęczeni ich powagą, a może dzisiaj niczego nie umiemy traktować poważnie. Inna możliwość to, że właśnie w ten sposób współcześni architekci oswiają czas. Na te kwestie nie da się jednoznacznie odpowiedzieć, warto jednak je rozważyć, szukając motywów powstawania współczesnej architektury w otoczeniu obiektów historycznych.

PRZYPISY

- [1] *Słownik poprawnej polszczyzny PWN*, red. W. Doroszewski, Warszawa 1988, s. 982.
 [2] C. Jencks, *Architektura postmodernistyczna*, wyd. 4, Warszawa 1987, s. 63.
 [3] Por. A. Kadłuczka, *Ochrona zabytków architektury*, t. 1, *Rozwój doktryn i teorii (vademezum)*, Kraków 2000.
 [4] S. Rasmussen, *Odczuwanie architektury*, Warszawa 1999, s. 162.
 [5] *Ibidem*, s. 216.
 [6] B. van Berkel, C. Bos, *Niepoprawni wizjonerzy*, [w:] *Niepoprawni wizjonerzy*, Warszawa 2000, s. 49–50.

BIBLIOGRAFIA

Berkel van B., Bos C., *Niepoprawni wizjonerzy*, Warszawa 2000.
Build-On. Converted architecture and transformed buildings, red. R. Klanten, L. Feireiss, Berlin 2009.

Jencks C., *Architektura postmodernistyczna*, wyd. 4, Warszawa 1987.
 Jodidio P., *100 great extensions and renovations*, Australia 2007.
 Kadłuczka A., *Ochrona zabytków architektury*, t. 1, *Rozwój doktryn i teorii (vademezum)*, Kraków 2000.
 Rasmussen S., *Odczuwanie architektury*, Warszawa 1999.
Słownik poprawnej polszczyzny PWN, red. W. Doroszewski, Warszawa 1988.

STRONY INTERNETOWE

<http://www.ago.net/the-grange-national-historic-site>
<http://www.akronartmuseum.org/>
http://obrasocial.lacaixa.es/nuestroscenros/caixaforummadrid/caixaforummadrid_es.html
<http://www.selexyz.nl/winkels/38/maastricht/dominikanerkerkstraat-1/>
<http://www.stiftung-moritzburg.de/>